

**Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук

Кафедра клінічної психології та психічного здоров'я

І. В. МЕЛЬНИЧУК

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І ВИКОНАННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ»**

для здобувачів другого(магістерського) рівня

ОПП
Спеціальність

Клінічна психологія
С4 Психологія

Одеса - 2025

УДК 378:159.97:001.8(076)

Рекомендовано до друку за рішенням вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 6 від 27 листопада 2025 р.)

Мельничук І.В. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності С4 Психологія: Одеса, Університет Ушинського, 2025. 46с.

Рецензенти:

- Котляр Людмила Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Одеського національного морського університету
- Ситник Світлана Володимірівно, доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

Методичні рекомендації розроблено для допомоги здобувачам вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності С4 Психологія. Подано анотацію дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, рекомендовану літературу, вимоги до знань і вмінь здобувачів, набутих у процесі вивчення дисципліни, перелік питань до заліку.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	с.4
Анотація навчальної дисципліни	с.5
Плани практичних занять та завдання самостійної роботи.....	с.8
Індивідуальні навчально-дослідні завдання.....	с.32
Критерії оцінювання.....	с.33
Критерії оцінювання підсумкового контролю.....	с.38
Питання до заліків	с.40
Рекомендована література.....	с.43

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини ОПП Клінічна психологія	Статус дисципліни: Обов’язкова	
Змістових модулів - 3	ОПП «Клінічна психологія» Спеціальність С4 Психологія	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання - доповідь		1-й	1-й
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: Аудиторних – 1 Самостійної роботи студента - 2	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	10 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	10 год.
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33% : 67%

для заочної форми навчання – 11% : 89%

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень»: надання здобувачам уявлення щодо основ методології наукового дослідження, ознайомлення зі змістом дослідницької діяльності практичних психологів у відповідності до вимог; ознайомлення з предметом, об'єктом, базовими категоріями, методологією наукових досліджень, завданнями, принципами, формами й методами психологічного дослідження, що впливають на свідомість особистості майбутнього психолога; оволодіння психологічними особливостями методу наукового дослідження, методами емпіричного та теоретичного дослідження, поглибленого розуміння організації психологічного дослідження.

Сформувані мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Дозвіл на використання ШІ: здобувачам вищої освіти дозволено використання генеративних інструментів штучного інтелекту (ШІ) для виконання письмових робіт, наукових досліджень та інших завдань. Однак робота повинна містити оригінальні висновки, аналіз та критичне осмислення.

Можливість перезарахування результатів навчання, отриманих у неформальній освіті

Мета: Ця можливість надається для сприяння індивідуальним освітнім траєкторіям, визнання попереднього досвіду та досягнень здобувачів, а також для оптимізації їхнього навчального навантаження.

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; аналіз та ідентифікацію потреб пацієнта.

ПРН8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації.

ПРН10. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- теоретичні основи методології та організації наукових досліджень;
- методи емпіричного та теоретичного дослідження;
- вимоги щодо організації наукового дослідження;

уміти:

- підбирати методи, засоби, форми проведення психологічного дослідження;
- підвищувати рівень своєї компетентності як науковця;
- оформлювати наукове дослідження.

Здобувачі, які використовують ІІІ для допомоги у виконанні завдань, зобов'язані:

- у передмові зазначити факт використання ІІІ у роботі.
- пояснити як саме ІІІ допоміг у створенні тексту (генерація ідей, перевірка фактів, формулювання висновків).
- пояснити, які частини тексту були створені за допомогою ІІІ і в яких аспектах внесено власні корективи.

Процедура визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті Перезарахуванню підлягають лише ті результати навчання (знання, вміння), які відповідають програмним результатам навчання або змісту навчальних тем дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень».

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК 01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 04. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 07. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні компетентності:

СК1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та/або практики; аналізувати та визначати потреби клієнта / пацієнта.

СК2. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та / або практичної значущості; визначати мету та цілі психологічної роботи.

СК6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах; скеровувати за подальшою фаховою допомогою.

СК10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги у складних життєвих ситуаціях; планувати промоційну та профілактичну стратегію для пацієнта.

СК11. Здатність до рефлексії власного рівня професійної компетентності та потреб у її розвитку; планувати та реалізовувати професійний розвиток.

Міждисциплінарні зв'язки: «Функція та специфіка роботи психолога в клініці», «Психологічні інтервенції (тренінг, консультування, психотерапія) у роботі клінічного психолога», «Психодіагностика психічних розладів та їх реабілітація», «Патопсихологія та основи психіатрії (з психофармакологією)».

Плани лекційних та практичних занять

Тема 1. Методологічні основи наукового пізнання в психології

Лекційне заняття №1 - 2 години

План

1. Наука як система пошуку знань: цілі, функції, структура.
2. Виявлення, постановка та вирішення наукової проблеми.
3. Методологія наукового пізнання: поняття, структура, організація на відповідному рівні.
4. Принципи наукових досліджень: об'єктивність, доказовість, верифікованість, етичність. Види наукових досліджень, аналіз проблем у клінічній психології: теоретичні, емпіричні, фундаментальні, прикладні (як застосувати у практичних ситуаціях).
5. Здійснення пошуку, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а також користуватися класифікаціями розладів психіки та поведінки (зокрема, МКХ, DSM); Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ).
6. Застосування знань у практичних ситуаціях.
7. Етапи самостійного наукового дослідження: постановка проблеми, гіпотеза, методи, збір, узагальнення і аналіз даних, інтерпретація результатів (вірогідних проблем клієнта), уміння виявляти, ставити задачі та вирішувати наукові проблеми.

Теоретичний блок. Від будь-якої іншої сфери людської діяльності наука відрізняється своїми цілями, засобами, мотивами і умовами, в яких наукова

робота протікає. Мета науки - збагнення істини, а спосіб збагнення істини - наукове дослідження.

Будь-яке дослідження включає деякі необхідні етапи. На кожному етапі вирішується певне завдання.

1. Дослідження починається з *постановки завдання*
2. На наступному етапі учений *аналізує доступну інформацію з проблеми, що вивчається*.
3. Наступним дуже важливим етапом є *формулювання припущень - гіпотез*.
4. Для перевірки гіпотези будується *план наукового дослідження*. Він включає вибір об'єкту - групи людей, з якими проводитиметься експеримент або за якими вестиметься спостереження. Уточнюється предмет досліджень - частка реальності, яка вивчатиметься. Вибирається місце і час досліджень.
5. *Проведення досліджень* за наміченим планом.
6. Після фіксації результатів експерименту проводиться *первинний аналіз даних, їх математична обробка, інтерпретація і узагальнення*.

Експеримент ставиться для того, щоб перевірити теоретичні передбачення.

Теорія є внутрішньо несуперечливою системою знань про частину реальності.

Елементи теорії логічно залежать один від одного. Емпіричні дані, не відповідні теоретичним передбаченням, - причина вдосконалення теорії.

Кожна теорія включає наступні основні компоненти:

- 1) початкову емпіричну основу (факти, емпіричні закономірності);
- 2) базис - безліч первинних умовних допущень (аксіом, постулатів, гіпотез), які описують об'єкт теорії, що ідеалізується;
- 3) логіку теорії - безліч правил логічного висновку, які допустимі в межах теорії;

4) безліч виведених в теорії тверджень, які складають основне теоретичне знання.

Компоненти теоретичного знання мають різне походження. Емпіричні підстави теорії виходять в результаті інтерпретації даних експерименту і спостереження. Правила логічного виведення не визначаються в межах даної теорії - вони є похідними метатеорії. Постулати і припущення - наслідок раціональної переробки продуктів інтуїції, що не зводяться до емпіричних підстав. Швидше, постулати служать для пояснення емпіричних підстав теорії.

Розрізняють *емпіричну підставу* і *передбачувану потужність* теорії.

Практичне заняття №1 - 3 години

Семінар: «Основні відомості про методологію наукових досліджень»

Питання для обговорення:

1. Що таке наукова проблема і як її сформулювати?
2. Які принципи наукового дослідження ви знаєте? Наведіть приклади.
3. Які етапи має наукове дослідження?
4. Як застосувати класифікації МКХ та DSM у практиці клінічного психолога?
5. Як можна використати ІІІ в науковій роботі з дотриманням етики?

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти етапи наукового дослідження
2. Навести приклад, як застосувати класифікації МКХ та DSM у практиці клінічного психолога?

Рекомендована література:

1. Євтушенко М.Ю., Хижняк М.І. Методологія та організація наукових досліджень: *навчальний посібник*. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 140 с.

2.. Бірта Г.О., БургуЮ.Г. Методологія та організація наукових досліджень: *навчальний посібник*. Київ: Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 120 с.

Тема 2. Теоретичні та емпіричні методи психологічного дослідження

Лекційне заняття №2 - 2 години

План

1. Теоретичні методи організації дослідження: індукція, дедукція, аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, моделювання, порівняння, класифікація, узагальнення, формування висновків із перспективою майбутнього застосування на практиці.
2. Дії психолога-науковця соціально відповідально та свідомо в процесі науково-практичної діяльності.
3. Емпіричні методи планування та проведення: спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент. Планування та вибір методів відповідно до мети дослідження.
4. Дослідницька компетентність при виборі та користування методами за критеріями: валідність, надійність, етичність.
5. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо до досліджуваних респондентів.

Теоретичний блок. Експеримент ставиться для того, щоб перевірити теоретичні передбачення.

Теорія є внутрішньо несуперечливою системою знань про частину реальності.

Елементи теорії логічно залежать один від одного. Емпіричні дані, не відповідні теоретичним передбаченням, - причина вдосконалення теорії.

Кожна теорія включає наступні основні компоненти:

- 1) початкову емпіричну основу (факти, емпіричні закономірності);
- 2) базис - безліч первинних умовних допущень (аксіом, постулатів, гіпотез), які описують об'єкт теорії, що ідеалізується;
- 3) логіку теорії - безліч правил логічного висновку, які допустимі в межах теорії;
- 4) безліч виведених в теорії тверджень, які складають основне теоретичне знання.

Компоненти теоретичного знання мають різне походження. Емпіричні підстави теорії виходять в результаті інтерпретації даних експерименту і спостереження. Правила логічного виведення не визначаються в межах даної теорії - вони є похідними метатеорії. Постулати і припущення - наслідок раціональної переробки продуктів інтуїції, що не зводяться до емпіричних підстав. Швидше, постулати служать для пояснення емпіричних підстав теорії.

Розрізняють *емпіричну підставу і передбачувану потужність* теорії.

За способом побудови розрізняють *аксіоматичні і гіпотетико-дедуктивні* теорії. Перші будуються на системі аксіом, необхідних і достатніх, недоказових в межах теорії; другі - на припущеннях, що мають емпіричну, індуктивну основу.

Розрізняють теорії: якісні, побудовані без залучення математичного апарату; формалізовані; формальні.

До *якісних* теорій в психології можна віднести концепцію мотивації А. Маслоу, теорію когнітивного дисонансу Л. Фестінгера, екологічну концепцію сприйняття Дж. Гібсона та ін.

Формалізовані теорії, в структурі яких використовується математичний апарат, - це теорія когнітивного балансу Д. Хоманса, теорія інтелекту Ж. Піаже, теорія мотивації Д. Льовіна, теорія особових конструкторів Дж. Келлі.

Формальною теорією є стохастична теорія тесту Д. Раша, широко вживана при шкалюванні результатів психолого-педагогического тестування.

Окрім цього, виділяють описову теорію, теорію за аналогією і кількісну теорію.

Описова теорія просто дає подіям найменування, без обов'язкового пояснення, чому або як події відбувалися. Описові теорії корисні, якщо найменування даються абстрактним подіям, а не тим, що безпосередньо спостерігаються. Наприклад, витискання в психоаналізі.

Теорія *за аналогією* пояснює суть взаємозв'язків, проводячи аналогію між психічним явищем і фізичною моделлю, внаслідок чого фізичний аналог стає психологічною моделлю поведінки. Наприклад, багато з теорій, що намагаються пояснити, як люди обробляють інформацію, використовують як фізичний аналог комп'ютер.

Кількісні теорії містять спробу виразити взаємозв'язки в математичному вигляді. Кількісні теорії застосовують при дослідженні деяких аспектів навчання, пам'яті та пізнання. Вживання кількісних теорій носить в психології обмежений характер, тому що психологи зазнають труднощі з мінливістю (не можна, наприклад, передбачити, як поводитимуться всі люди, ґрунтуючись на поведінці однієї людини).

Практичне заняття №2 - 3 години

Пленарна дискусія «Методи наукового дослідження, переваги та недоліки».

Питання для обговорення:

1. У чому різниця між індукцією та дедукцією?
2. Які переваги та обмеження теоретичних методів?
3. Назвіть основні емпіричні методи психології.
4. За якими критеріями обирають методи дослідження?
5. Як оцінювати валідність та надійність методик?

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти таблицю «Теоретичні методи організації дослідження: індукція, дедукція, аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, моделювання, порівняння, класифікація, узагальнення, формування висновків із перспективою майбутнього застосування на практиці».

2. Навести приклад , як застосувати дослідницьку компетентність при виборі та користування методами за критеріями: валідність, надійність, етичність?

.

Рекомендована література:

1. Мельничук І.В. Методичні рекомендації з практичних занять з дисципліни «Психодіагностика» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 053 Психологія / О.Чебикін, І.Мельничук. Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського

2. Moroz V., Buka S., Moroz S., Trush O., Moroz O. Methodology of organization of scientific research: manual in two parts in the group of international authors – part 1: Theoretical and methodological basics of organization of scientific research. Lviv: publishing house «Novyi Svit – 2000», 2024. 128 p.

Тема 3. Теоретичні та емпіричні методи психологічного дослідження

Лекційне заняття №3 - 1 година

План

1. Психоедукація: поняття та категорії у структурі наукового дослідження.
2. Здійснення теоретичного, методологічного та емпіричного аналізу актуальних проблем клінічної психології; аналіз та ідентифікування потреб клієнта / пацієнта.
3. Класифікація понять, зміст, обсяг, точність термінології

наукового дослідження.

4. Дефініції (визначення) понять: правила формулювання ключових категорій. Операціоналізація понять, генерація нових ідей у науковому психологічному дослідженні.
5. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем клінічної психології; аналізувати та ідентифікувати потреби досліджуваного клієнта / пацієнта.

Теоретичний блок. *Наукова проблема* – виявлення нестачі знань про частину реальності клінічної психології.

«Проблема» - питання, що об'єктивно виникає в ході розвитку пізнання, або комплекс питань, вирішення яких представляє істотний практичний або теоретичний інтерес клінічної психології.

Постановка проблеми - початок будь-якого дослідження.

На відміну від побутової, наукова проблема формується в термінах певної наукової галузі.

Постановка проблеми спричиняє формулювання гіпотези.

Формулювання проблеми - виявлення «дефіциту», браку інформації для опису або пояснення реальності клінічної психології.

Етапи виявлення проблеми:

- виявлення браку в науковому знанні про реальність;
- опис проблеми на рівні буденної мови;
- формулювання проблеми в термінах наукової дисципліни.

Другий етап необхідний, оскільки перехід на рівень буденної мови дає можливість переключатися з однієї наукової області (зі своєю специфічною термінологією) в іншу. Наприклад, причини агресивності поведінки людей можна шукати не в психологічних чинниках, а в біогенетичних, і вирішувати проблему методами спільної або молекулярної генетики.

Таким чином, вже формулюючи проблему, ми звужуємо діапазон пошуку її можливих рішень і в неявному вигляді висуваємо гіпотезу дослідження.

Проблеми підрозділяються на реальні проблеми і «псевдопроблеми», які здаються значущими. Крім того, виділяється клас нерозв'язних проблем (перетворення ртуті на золото, створення «вічного двигуна» та ін.). Доказ неможливості розв'язання проблеми сам по собі є одним з варіантів її рішення.

Вивчати в науковому сенсі — це означає вести пошукові дослідження, ніби заглядаючи в майбутнє. Уява, фантазія, мрія, які спираються на реальні досягнення науки і техніки, є найважливішими чинниками наукового дослідження. Але водночас наукове вивчення — це обґрунтоване застосування наукового передбачення, це добре продуманий розрахунок.

Науково вивчати — це означає вести пошук причинного зв'язку між явищами, фактами і подіями, що розглядаються потреби досліджуваного клієнта / пацієнта.

У науці мало встановити якийсь новий науковий факт, важливо дати йому пояснення з позицій науки, показати загальнопоп нове, теоретичне чи практичне значення. потреби досліджуваного клієнта / пацієнта.

Накопичення наукових фактів у процесі дослідження — завжди творчий процес, в основі якого завжди лежить за мисел вченого, його та дія.

Ідеї народжуються з практики, спостережень за навколишнім світом та потреб життя. В основі ідеї лежать реальні факти та події. Розвиток ідеї до стадії вирішення завдання зазвичай відбувається як плановий процес наукового дослідження. Хоча у науці відомі випадкові відкриття, але лише планове, добре оснащене сучасними засобами наукове дослідження дозволяє розкрити і глибоко пізнати об'єктивні закономірності у природі.

Наукове дослідження — дуже трудомісткий і складний процес.

Весь хід наукового дослідження можна подати у вигляді наступної логічної схеми:

1. Обґрунтування актуальності вибраної теми.
2. Постановка мети та конкретних завдань дослідження.
3. Визначення об'єкта та предмета дослідження.
4. Вибір методу (методики) проведення дослідження.
5. Опис процесу дослідження.
6. Обговорення результатів дослідження.
7. Формулювання висновків та оцінка отриманих результатів.

Практичне заняття №3 - 1 година

Семінар. Категоріальний апарат психологічного дослідження.

Питання для обговорення:

1. Що таке дефініція поняття? Які правила її формулювання?
2. Які етапи операціоналізації поняття?
3. Чому точність термінології важлива для психолога-дослідника?
4. Як відрізняються наукові категорії від повсякденних понять?
5. Як можна виміряти такі категорії, як «тривога» чи «стресостійкість»?

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти таблицю «аналіз понять, операціоналізація, класифікація категорій, генерація ідей (робота в малих групах)».
2. Навести приклад - «Генерація нових ідей у науковому психологічному дослідженні».

Рекомендована література:

1. Методичні вказівки до написання та оформлення курсових проєктів за спеціальністю 053 Психологія / Укл. І. М. Пивоварчик, Л. М. Цибух, Г.

О. Кондрицька, В. В. Візнюк. Одеса. Університет Ушинського. 2020. 41 с.

2. Порядок про перевірку текстових документів (наукових, навчально-методичних, дисертаційних, магістерських, бакалаврських та інших робіт) на наявність запозичень з інших документів. Полтавський державний гуманітарний університет. Полтава, 2021. 16 с.

Тема 4. Підготовка та планування наукового дослідження.

Лекційне заняття № 4 - 2 години

План

1. Обрання проблематики дослідження: актуальність, аналіз можливих потреб клієнтів, новизна, практична інноваційна значущість.
2. Організація: складання плану й план-проспекту психологічного наукового дослідження.
3. Визначення послідовної логіки дослідницького процесу встановлення: мети, завдань, гіпотези, об'єкта і предмета дослідження.
4. Формулювання етичних засад дослідження.
5. Оцінювати ступінь складності завдань виконання наукової діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації з метою опанування знаннями видів кризових ситуацій, способами реагування на екстремальні / надзвичайні події; кризових станів; збереження протоколів реагування та специфіки кризових втручань залежно від ситуації, врахування особливостей розвитку та вікових особливостей клієнтів / пацієнтів.

Теоретичний блок. Обґрунтування актуальності обраної теми – початковий етап будь-якого дослідження. У застосуванні поняття "актуальність" має одну особливість. Дослідження, як уже вказувалося, є кваліфікаційною роботою, і те, як її автор вміє вибрати тему і наскільки правильно він цю тему розуміє та оцінює з точки зору своєчасності та соціальної значущості, характеризує його наукову зрілість та професійну підготовленість.

Висвітлення актуальності має бути не багатослівним. Починати її опис здалеку немає особливої потреби. Достатньо в межах однієї машинописної сторінки показати головне — суть проблемної ситуації, з чого і буде видно актуальність теми. Таким чином, формулювання проблемної ситуації є дуже важливою частиною введення. Тому має сенс зупинитися на понятті "проблема" докладніше.

Будь-яке наукове дослідження проводиться для того, щоб подолати певні труднощі в процесі пізнання нових явищ, пояснити раніше невідомі факти або виявити неповноту старих способів пояснення відомих фактів. Ці труднощі в найбільш виразній формі виявляють себе в так званих проблемних ситуаціях, коли існуюче наукове знання виявляється недостатнім для вирішення нових завдань пізнання.

Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність, а нове знання ще не набуло розвиненої форми. Таким чином, проблема в науці – це суперечлива ситуація, яка потребує свого вирішення. Така ситуація найчастіше виникає внаслідок відкриття нових фактів, які явно не вкладаються у рамки колишніх теоретичних уявлень, тобто. коли жодна з теорій неспроможна пояснити знову виявлені факти.

Від доказу актуальності обраної теми логічно перейти до формулювання мети дослідження, а також вказати на конкретні завдання, які потрібно вирішувати відповідно до цієї мети. Це зазвичай робиться у формі

перерахування (вивчити..., описати..., встановити..., з'ясувати ..., вивести формулу тощо).

Формулювання цих завдань необхідно робити якомога ретельніше, оскільки опис їх вирішення має скласти зміст роботи.

Далі формулюються об'єкт та предмет дослідження. Об'єкт — це процес чи явище, що породжує проблемну ситуацію та обране вивчення. Предмет — те, що у межах об'єкта.

Об'єкт та предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне та приватне. В об'єкті виділяється та частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього і спрямована основна увага магістранта, саме предмет дослідження визначає тему роботи, яка позначається на титульному аркуші як її назва.

Дуже важливим етапом наукового дослідження є вибір методів дослідження, які є інструментом у добуванні фактичного матеріалу, будучи необхідною умовою досягнення поставленої в роботі мети.

Опис процесу дослідження — основна частина роботи, в якій висвітлюються методика та техніка дослідження з використанням логічних законів та правил.

Заключним етапом наукового дослідження є висновки, які містять те нове та суттєве, що складає наукові та практичні результати проведеної роботи.

Гіпотеза - це наукове припущення, що витікає з теорії, ще не підтверджене і не спростоване.

Розрізняють дві великі категорії гіпотез: *індуктивні* гіпотези і *дедуктивні*. Перші народжуються із спостережень за фактами, другі - виводяться з вже відомих стосунків або теорій.

У методології науки розрізняють теоретичні гіпотези і гіпотези як емпіричні припущення, які підлягають експериментальній перевірці. Перші входять в структуру теорій як основні частки. Теоретичні гіпотези висувуються для усунення внутрішніх суперечностей в теорії або для

подолання неузгоджень теорії і експериментальних результатів і є інструментом вдосконалення теоретичного знання.

Експериментальні гіпотези не обов'язково повинні ґрунтуватися на теорії. Можна виділити три типи гіпотез за їх походженням.

Гіпотези першого типу ґрунтуються на теорії або моделі реальності і є прогнозами, наслідками цих теорій або моделей. Вони служать для перевірки наслідків конкретної теорії або моделі.

Другий тип - наукові експериментальні гіпотези, що також висуваються для підтвердження або спростування тих або інших теорій, законів, раніше виявлених закономірностей або причинних зв'язків між явищами, але не основані на вже існуючих теоріях, а сформульовані за принципом Фейєрабенда: «все може бути».

Третій тип - емпіричні гіпотези, які висуваються безвідносно якої-небудь теорії, моделі, тобто формулюються для даного випадку.

За змістом гіпотез їх можна розділити на гіпотези про наявність:

- а) явища;
- б) зв'язку між явищами;
- в) причинного зв'язку між явищами.

Перевірка гіпотез типу А - спроба встановити істину: існують або не існують феномени екстрасенсорного сприйняття, чи є феномен «потягу до ризику» при груповому ухваленні рішення, скільки символів утримує людина одночасно в короткочасній пам'яті? Все це гіпотези про факти.

Гіпотези типу Б - про зв'язки між явищами. До таких припущень відноситься, наприклад, гіпотеза про залежність між інтелектом дітей і їх батьків або ж гіпотеза про те, що екстраверти схильні до ризику, а інтроверти обережніші. Ці гіпотези перевіряються в ході вимірювального дослідження, яке частіше називають кореляційним дослідженням. Їх результатом є встановлення лінійного або нелінійного зв'язку між процесами або виявлення відсутності такого.

Власне за експериментальні гіпотези зазвичай вважають лише гіпотези типу В - про причинно-наслідкові зв'язки. У експериментальну гіпотезу включаються незалежна змінна, залежна змінна, стосунки між ними і рівні додаткових змінних.

Практичне заняття №4 - 4 години

Семінар – практикум «Підготовка наукового дослідження»..

Питання для обговорення:

1. Як визначити актуальність наукового дослідження?
2. У чому відмінність між об'єктом і предметом?
3. Як правильно сформулювати гіпотезу?
4. Які етичні вимоги треба враховувати у дослідженнях?
5. Як побудувати план-проспект дослідження?

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти таблицю «Обрання проблематики дослідження: актуальність, аналіз можливих потреб клієнтів, новизна, практична інноваційна значущість».
2. Навести приклад збереження протоколів реагування та специфіки кризових втручань залежно від ситуації, врахування особливостей розвитку та вікових особливостей клієнтів / пацієнтів.

Рекомендована література:

1. Мельничук І.В. Психологічні основи здоров'я. Для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за освітньо-професійними програмами 053 Психологія. Методичні рекомендації Південноукраїнський національний педагогічний університет імені

К.Д.Ушинського. Одеса. 2021.

2. Мельничук І.В. Основи психологічного здоров'я та психотерапія .Навчальний посібник . Одеса. Університет Ушинського , 2025. 539 с.

Тема 5. Магістерська дисертація з клінічної психології як форма наукової кваліфікації.

Лекційне заняття № 5- 2 години

План

1. Структура оформлення магістерської дисертації: змістові та формальні вимоги.
2. Етапи підготовки, написання, узагальнення та інтерпретація емпіричних даних.
3. Типові теми в клінічній психології опанування методологією дослідження, аналіз психологічних станів.
4. Методологія організації реалізації знань у письмовій роботі та науковий пошук. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності; уміти визначати потребу залучення моно- чи мультидисциплінарної команди на різних етапах роботи з досліджуваними клієнтами / пацієнтами.

Теоретичний блок. Магістерська дисертація є випускною кваліфікаційною роботою наукового змісту, яка має внутрішню єдність і відображає хід та результати розробки обраної теми. Вона має відповідати сучасному рівню розвитку науки і техніки, а її тема — бути актуальною , де важливим є типові теми в клінічній психології та опанування методологією дослідження і аналіз психологічних станів.

Магістерська дисертація подається у вигляді, який дозволяє судити, наскільки повно відображені та обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, що містяться в ній, їх новизна і значимість. Сукупність отриманих у такій роботі результатів має свідчити про наявність у її автора початкових навичок наукової роботи у вибраній галузі професійної діяльності.

Магістерська дисертація має всі ознаки, які притаманні дисертаційним роботам взагалі, незалежно від того, на який вчений ступінь претендують їх автори.

Дисертація виконує кваліфікаційну функцію, тобто. готується з метою публічного захисту та отримання певного ступеня. У цьому основне завдання її автора — продемонструвати вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

Дисертація закріплює отриману інформацію у вигляді текстового та ілюстративного матеріалу, в яких дисертант упорядковує на власний розсуд накопичені наукові факти та доводить наукову цінність або практичну значущість тих чи інших положень.

Зміст дисертації у найбільш систематизованому вигляді фіксує як вихідні передумови наукового дослідження, так і весь його перебіг та отримані при цьому результати. Причому тут не просто описуються наукові факти, а проводиться їхній всебічний аналіз, обговорюються альтернативи та причини вибору однієї з них.

Для викладу матеріалу дисертації характерні аргументованість суджень і точність даних, що наводяться. Орієнтуючись на читачів з дуже високою професійною підготовкою, її автор включає в свій текст весь наявний у його розпорядженні знаковий апарат (таблиці, формули, символи, діаграми, схеми, графіки тощо), тобто все те, що складає "мова науки 1", яка зрозуміла лише фахівцям.

Виходячи з того, що магістерська підготовка — це по суті лише перший ступінь до науково-дослідної та науково-педагогічної діяльності, що веде до

вступу до аспірантури і подальшої підготовки кандидатської дисертації, магістерська дисертація, виконана в системі сучасної вищої школи, все ж не може вважатися не вчений, а академічний ступінь, що відображає, перш за все, освітній рівень випускника вищої школи і свідчить про наявність у нього умінь і навичок, властивих науковому працівнику-початківцю.

На відміну від дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук, які представляють серйозні науково-дослідні роботи, магістерська дисертація, хоч і є самостійним науковим дослідженням, все ж таки має бути віднесена до розряду навчально-дослідних робіт, в основі яких лежить моделювання вже відомих рішень. Її науковий рівень завжди має відповідати програмі навчання. Виконання такої роботи має не так вирішувати наукові проблеми, як служити свідченням того, що її автор навчився самостійно вести науковий пошук, бачити професійні проблеми та знати найбільш загальні методи та прийоми їх вирішення.

Порівняно з кандидатською та докторською дисертаціями, магістерська дисертація має суттєві відмінності і в самій процедурі її підготовки та захисту. Якщо основні результати, отримані в результаті виконання кандидатської та докторської дисертацій, мають бути опубліковані в наукових виданнях, то стосовно магістерської дисертації ця вимога не є обов'язковою.

Завершенням будь-якої дослідницької роботи є представлення результатів. Розрізняють дві основні форми представлення результатів: кваліфікаційну і науково - дослідницьку.

Кваліфікаційна робота - курсова робота, дипломна робота, дисертація і т.д. - служить для того, щоб студент, аспірант або претендент, представивши свою працю на суд експертів, отримав документ, що засвідчує рівень компетентності.

Вимоги до таких робіт, способу їх оформлення і представлення результатів викладені в інструкціях ВАК, положеннях, прийнятих вченими радами.

Науково-дослідна робота є результатом дослідження, представленим у вигляді: 1) усного викладу; 2) публікації; 3) комп'ютерній версії. Всі вони відносяться до тих або інших варіантів представлення текстової, символічної і графічної інформації.

Головна вимога до наукового тексту - послідовність і логічність викладу. Автор повинен по можливості не завантажувати текст надлишковою інформацією, але може використовувати метафори, приклади для більшої уваги до особливо значущої для розуміння суті ланки міркувань.

Науковий текст дуже клішує - в ньому переважають стійкі структури і обороти. Увага читача зосереджується на значущій інформації: думках, висновках, доказах, цифрах, формулах.

Текст складається з висловів. Існують основні логічні форми вислову:

- 1) індуктивне - узагальнений деякий емпіричний матеріал;
- 2) дедуктивне - логічний висновок від спільного до окремого або опис алгоритму;
- 3) аналогія - «трансдукція»;
- 4) тлумачення або коментар - «переклад», розкриття вмісту одного тексту за допомогою створення іншого.

Наступна форма опису результатів - геометрична. Геометричний опис доповнює і пояснює текст, він «прив'язаний» до мовного опису. Геометричний опис наочний. Він дозволяє одночасно представити систему стосунків між окремими змінними, що досліджувалися в експерименті.

Варіантом відображення інформації, перехідним від графічного до аналітичного, є насамперед графіки, що представляють функціональну залежність ознак.

Виділяють два типи графіків:

- 1) зміни параметрів, що відображують залежність, в часі;
- 2) що відображують зв'язок незалежною і залежною змінних.

Існує декілька рекомендацій з побудови графіків:

1. Графік і текст повинні взаємно доповнювати один одного.

2. Графік має бути зрозумілий «сам по собі» і включати всі необхідні позначення.

3. На одному графіку не дозволяється змальовувати більше чотирьох кривих.

4. Крапки на різних лініях прийнято позначати колами, квадратами і трикутниками.

Підсумком обробки даних експерименту є аналітичний опис отриманих залежностей між незалежними і залежними змінними.

Практичне заняття №5 - 3 години

Семінар - практикум «Магістерська дисертація як форма кваліфікаційної роботи».

Питання для обговорення:

1. Яка структура магістерської дисертації?
2. У чому полягає відмінність між теоретичним і емпіричним розділом?
3. Які теми сьогодні є актуальними для клінічної психології?
4. Які вимоги до оформлення результатів дослідження?
5. Чому важливою є мультидисциплінарна взаємодія при виконанні дослідження?

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити типові теми в клінічній психології
2. Розробити презентацію зі специфікою залучення моно- чи мультидисциплінарної команди на різних етапах роботи з досліджуваними клієнтами / пацієнтами.

Рекомендована література:

1. Мартиненко С.М., Шумигора Л.І., Данченко Т.В. (ред.). Методичні рекомендації щодо виконання й захисту магістерських дисертацій. Київ: КиМУ, 2020. 42с.
2. Соболь Х.С., Петровська Н.І., Гуняк О.М. Методологія і принципи наукових досліджень: *навчальний посібник*. Київ: КиМУ, 2022. 110 с.

Тема 6. Магістерська дисертація з клінічної психології як форма наукової кваліфікації.

Лекційне заняття № 6- 1 година

План

1. Оформлення дослідницької документації правові стандарти: оформлення додатків, таблиць, цитування, списку літератури.
2. Дотримання академічної доброчесності, відповідальності і антиплагіатної політики.
3. Етапи передзахисту та захисту, турбота про психічне здоров'я та професійну стійкість студентів-випускників у стресовому академічному середовищі.
4. Здатність до рефлексії власного рівня професійної компетентності, майстерності та потреб у її розвитку; планувати та реалізовувати професійний розвиток.
5. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах в клініці; розробляти та надавати практичні рекомендації для покращення психічного здоров'я; підтримка власного психічного здоров'я.
6. Здатність застосовувати теоретичні та емпіричні отриманні знання у практичних ситуаціях.

7. Проведення досліджень на відповідному рівні.
8. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях; організація професійної взаємодії, ведення та збереження документообігу, в т.ч. електронного; ефективно взаємодіяти в моно - та мультидисциплінарних командах.

Дуже корисний для розшуку матеріалів, які не потрапили до друку , науково-технічний інформаційний центр, який здійснює збір, накопичення та обробку інформації з усіх видів неопублікованих дослідницьких робіт, що проводяться в країні, і що видає за ними інформаційні видання реферативного та сигнального типу.

Здобувачеві, який веде розшук літературних джерел , не можна залишити без уваги бібліографічні покажчики літератури державної бібліотеки, що видає різні бібліографічні покажчики та картотеки.

Поряд з інформаційними виданнями для інформаційного пошуку слід використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи, бази та банки даних. Дані пошуку можуть бути використані безпосередньо, проте найчастіше вони є ступенем (ключом) до виявлення первинних джерел інформації, якими є наукові праці (монографії, збірники) та інші потрібні для наукової роботи видання.

У зв'язку з розвитком науково-дослідних робіт та Необхідністю детально аналізувати літературу, випущену в попередні роки, дедалі більшого значення для дослідників набуває ретроспективна бібліографія, призначенням якої є підготовка та поширення бібліографічної інформації про твори друку за якийсь період часу.

Ця бібліографія представлена широким колом посібників. Серед них — тематичні покажчики та огляди, внутрішньокнижкові та пристатейні списки літератури, каталоги галузевих науково -технічних видавництв тощо.

Тематичні покажчики та огляди — основна частина ретро спективних видань з природознавства та техніки. Їх готують центральні науково-технічні бібліотеки, бібліотеки академій, науково-дослідних інститутів та вищих навчальних закладів, а також органи науково-технічної інформації. Покажчики відображають літературу з будь-якої галузі в цілому або її розділу.

Особливий вид ретроспективної бібліографії — внутрішньокнижкові та пристатейні списки літератури. Соціологічні дослідження показують, що такі списки приносять фахівцям величезну користь, оскільки інформують їх про публікації, що вийшли за попередні роки, безпосередньо які стосуються їхнього роду занять або професії, минаючи проміжні бібліографічні ланки.

У монографіях бібліографічні списки зустрічаються особливо часто і зазвичай розміщуються в кінці книги. У тематичних збірниках списки наводяться після кожного розділу. У деяких випадках внутрішньокнижкові списки можуть бути більшими.

В арсеналі авторів дисертаційних робіт є кілька методичних прийомів викладу наукових матеріалів. Найчастіше використовуються такі прийоми:

- 1) суворо послідовний;
- 2) цілісний (з подальшою обробкою кожного розділу);
- 3) вибіркового (глави пишуться окремо в будь-якій послідовності).

Строго послідовне викладення матеріалу дисертації вимагає порівняно багато часу, оскільки доки її автор не закінчив повністю чергового розділу, він може переходити до наступного. Але для обробки одного розділу потрібно іноді спробувати кілька варіантів, поки не знайдено кращий з них.

Цілісний прийом вимагає майже вдвічі менше часу на підготовку рукопису, так як спочатку пишеться все про зведення вчорно, як би грубими мазками, потім проводиться його обробка в частинах і деталях, при цьому вносяться доповнення та виправлення.

Вибірковий виклад матеріалів також часто застосовується дисертантами. У міру готовності фактичних даних автор обробляє матеріали у будь-якому зручному для нього порядку.

На цьому етапі роботи над рукописом окремих розділів бажано виділити такі композиційні елементи дисертації: 1) запровадження; 2) висновки та пропозиції (висновки); 3) бібліографічний перелік використаних літературних джерел; 4) додатки; 5) покажчики.

Перед тим як переходити до остаточної обробки чорного рукопису, корисно обговорити основні положення його змісту зі своїм науковим керівником.

Науковий текст дуже клішує - в ньому переважають стійкі структури і обороти. Увага читача зосереджується на значущій інформації: думках, висновках, доказах, цифрах, формулах.

Текст складається з висловів. Існують основні логічні форми вислову:

- 1) індуктивне - узагальнений деякий емпіричний матеріал;
- 2) дедуктивне - логічний висновок від спільного до окремого або опис алгоритму;
- 3) аналогія - «трансдукція»;
- 4) тлумачення або коментар - «переклад», розкриття вмісту одного тексту за допомогою створення іншого.

Наступна форма опису результатів - геометрична. Геометричний опис доповнює і пояснює текст, він «прив'язаний» до мовного опису. Геометричний опис наочний. Він дозволяє одночасно представити систему стосунків між окремими змінними, що досліджувалися в експерименті.

Варіантом відображення інформації, перехідним від графічного до аналітичного, є насамперед графіки, що представляють функціональну залежність ознак.

Виділяють два типи графіків:

- 1) зміни параметрів, що відображують залежність, в часі;
- 2) що відображують зв'язок незалежною і залежною змінних.

Існує декілька рекомендацій з побудови графіків:

1. Графік і текст повинні взаємно доповнювати один одного.
2. Графік має бути зрозумілий «сам по собі» і включати всі необхідні позначення.
3. На одному графіку не дозволяється змальовувати більше чотирьох кривих.
4. Крапки на різних лініях прийнято позначати колами, квадратами і трикутниками.

Підсумком обробки даних експерименту є аналітичний опис отриманих залежностей між незалежними і залежними змінними.

Алфавітний спосіб угруповання літературних джерел характерний тим, що прізвища авторів та назви (якщо автор не вказано) розміщені за алфавітом. Однак, не слід в одному списку змішувати різні алфавіти. Іноземні джерела зазвичай розміщують за алфавітом після переліку всіх джерел мовою дисертації.

Бібліографічний список з хронології публікацій є цілеподібним у дисертації, коли основне завдання списку — відобразити розвиток наукової ідеї чи іншої думки. Принцип розташування описів тут – за роком видання.

Бібліографічний список, побудований тематично, застосовується, коли необхідно відобразити велику кількість бібліографічних описів. Така побудова дозволяє швидко навести довідку про книгу на одну з тем, тоді як при алфавітній чи хронологічній побудові для цього довелося б прочитувати весь список, шукаючи книги на потрібну тему.

Розташування описів у такому списку може бути різним: 1) за темами розділів творів з виділенням в окрему рубрику загальних робіт, що охоплюють усі або значну частину тем; 2) за рубриками того чи іншого розділу тематичної класифікації літератури, що відповідає загальній темі дисертації.

Практичне заняття №6 - 3 години

Семінар «Написання магістерських робіт без плагіату»

Питання для обговорення:

1. Що таке академічна доброчесність?
2. Як правильно оформлювати цитати та список літератури?
3. Які існують стандарти оформлення наукової роботи (АРА, ДСТУ тощо)?
4. Як відбувається процедура передзахисту та захисту?
5. Які способи збереження психічного здоров'я дослідника ви знаєте?
6. Як працювати в моно- та мультидисциплінарній команді?

Завдання для самостійної роботи

1. Визначити основні етичні принципи (згода респондента, конфіденційність, недопущення шкоди) закладені в міжнародних і національних стандартах проведення психологічних досліджень.
2. Розробити презентацію Правила академічної доброчесності, які необхідно дотримуватися під час збору, обробки та представлення результатів дослідження.

Рекомендована література:

1. Бірта Г.О., Бургу Ю.Г. Методологія та організація наукових досліджень: *навчальний посібник*. Київ: Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 120 с.
2. Порядок про перевірку текстових документів (наукових, навчально-методичних, дисертаційних, магістерських, бакалаврських та інших робіт) на наявність запозичень з інших документів. Полтавський державний гуманітарний університет. Полтава, 2021. 16 с.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (план-презентація наукового дослідження за вибором здобувача)

№ з/п	Тематика	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Психологічні особливості порушення психічного здоров'я дітей в умовах війни.		
2	Психологічні умови формування психічного здоров'я у молодших школярів.		
3	Індивідуально-типологічні особливості особистості та психічне здоров'я.		
5	Дисфункціональні когнітивні особистісні особливості при тривожних розладах.		
6	Психологічні особливості агресивності у військовослужбовців		
	Разом	10	

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні завдання	0 балів	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичне завдання за умови сторонньої допомоги.
	1 бал	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконане завдання у цілому відповідає вимогам, хоча має незначні огріхи.
	2 бали	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичне завдання. Не припускається помилок при його виконанні. Здобувач виступає експертом практичного завдання, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.
	1 бал	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; самостійно та за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.
	2 бали	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами.
	3 бали	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацією у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Письмова (від 1-3 балів)	0-1	Здобувач не менше ніж на 50% контрольних завдань надав правильну відповідь
	2-4	Здобувач на 51% - 70% контрольних завдань надав правильну відповідь

Контрольна робота	5-7	Здобувач на 71% - 90% контрольних завдань надав правильну відповідь
	8-10	Здобувач на 91% - 100% контрольних завдань надав правильну відповідь
Індивідуальне навчально-дослідне завдання (доповідь)	0	Завдання не виконано; доповідь має компелятивний характер; висловлювання не відповідає (за змістом і формою) вимогам. Презентація відсутня.
	1 – 2	Зміст доповіді відповідає заявленій темі, проте тема розкрита частково. Наведені дані і факти обґрунтовують чи ілюструють сформульовані тези частково (не більше 3 зауважень). Достовірність інформації у доповіді має зауваження щодо двох вимог з трьох (точності, обґрунтованості, наявності посилань на джерела первинної інформації). Робота характеризується змістовою цілісністю, зв'язністю і послідовністю викладу, допущено не більше 1 логічної помилки. Композиційна структура промови витримана. Недоліки спостерігаються під час аргументації основних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків. Здобувач переважно дотримується лексичних, граматичних, стилістичних норм усного мовлення, проте припускається помилок різного характеру. Здобувач почуває себе скуто, невпевнено і напружено. Ефективність промови невисока через відсутність контакту з аудиторією, недоцільне використання прийомів зацікавлення і утримання уваги слухачів, добір недостатньої кількості аргументів, небагатий арсенал лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів. Мультимедійна презентація значною мірою не відповідає вимогам: відсутній титульний слайд, список використаних джерел, відсутнє логічне завершення презентації у вигляді висновків, змістовного узагальнення. Створено так званий «реферат з малюнками», тобто використано слайди з текстовою інформацією, переписаною з підручників, посібників, інтернету, замість формулювання тез чи ключових, опорних слів та фраз. Порухення вимог щодо дизайну презентації: відсутність стильової єдності в оформленні всіх слайдів презентації; невідповідність кольору фону та тексту; невдалий вибір кольорової гами, використання в дизайні більше 3-х базових кольорів; використання шрифтів, що утруднюють сприйняття тексту; відсутність відступів від краю слайду (поля). Наявність граматичних помилок.
	3 – 4	Зміст доповіді відповідає заявленій темі, проте тема розкрита не повно / наявні фрагменти, які не відповідають темі. Наведені дані і факти обґрунтовують чи ілюструють сформульовані тези частково (не більше 2 зауважень). Достовірність інформації у доповіді має зауваження щодо однієї з вимог (точності, обґрунтованості, наявності посилань на джерела первинної інформації). Здобувач демонструє сформованість умінь і навичок правильного (не більше 2 помилок) і переконливого мовлення, володіє навичками доцільної побудови промови, аргументованого

		доведення тез, проте відтворює завчений текст, не враховуючи особливості усного мовлення, обмежено послуговується ораторськими прийомами зацікавлення і утримання уваги слухачів, втрачає контакт з аудиторією. Засоби виразності використовуються не завжди доцільно. Під час виступу здобувач відчувається достатньо впевнено. Не дотримано всіх вимог до створення мультимедійної презентації: спостерігається незначна інформаційна надмірність тексту презентації, чи/та перевантаженість ілюстративним матеріалом. Ілюстрації та графічні елементи органічно доповнюють текст, проте є незначні недоліки дизайну презентації.
	5	Зміст доповіді відповідає заявленій темі. Здобувач глибоко, повно й обґрунтовано розглядає предмет дослідження, посилається на джерела первинної інформації, подає узагальнення альтернативних теоретичних підходів в межах досліджуваної проблеми. Наведені дані й факти адекватно обґрунтовують чи ілюструють тези доповіді. Текст характеризується цілісністю та композиційною грамотністю. Використано достатній обсяг високоякісних інформаційних джерел. Здобувач демонструє вміння будувати розгорнутий монолог з фахової проблематики, логічно, правильно, точно, етично й емоційно висловлювати думку відповідно до змісту, умов комунікації й адресата, застосовуючи основні закони риторики і прагнучи при цьому виробити індивідуальний стиль. Студент володіє технікою і культурою мовлення, демонструє слухачам процес зародження і розвитку думки, використовує цитування, прийоми драматизації виступу, вдало імпровізує. Доповідь викликала велике зацікавлення й жваве обговорення у студентському середовищі, наявні позитивні коментарі. Навчальна презентація виконана з дотриманням усіх вимог: наявні усі структурні елементи; інформацію ретельно структуровано, представлено лаконічно, максимально інформативно, дотримано принципів науковості, послідовності у відборі текстового матеріалу; гармонійний дизайн; дотримано правил використання шрифтів, кольорового поєднання, стильової єдності оформлення; ілюстрації відповідають змісту презентації; дотримано норм літературної мови. Презентація вповні ілюструє й унаочнює доповідь.
Оцінювання доповіді з використанням ІІІ		
Прозорість використання ІІІ	0	Вказано факт використання, описано, як саме
Критичне осмислення	0-1	Продемонстровано аналіз і редагування згенерованого тексту
Зміст і структура	0-1	Відповідає вимогам, логічна, фахова. (Додатково див. критерії оцінювання доповіді)

Самостійність і оригінальність	0-3	Є власні думки, творчий підхід. (Додатково див. критерії оцінювання доповіді)
Оформлення і мова	0-1	Дотримано академічних стандартів. (Додатково див. критерії оцінювання доповіді)
Індивідуальне навчально-дослідне завдання (доповідь)	0	Завдання не виконано; доповідь має компелятивний характер; висловлювання не відповідає (за змістом і формою) вимогам. Презентація відсутня. Не вказано факту використання ІІІ
	1 – 2	Зміст доповіді відповідає заявленій темі, проте тема розкрита частково. Наведені дані і факти обґрунтовують чи ілюструють сформульовані тези частково (не більше 3 зауважень). Достовірність інформації у доповіді має зауваження щодо двох вимог з трьох (точності, обґрунтованості, наявності посилань на джерела первинної інформації). Робота характеризується змістовою цілісністю, зв'язністю і послідовністю викладу, допущено не більше 1 логічної помилки. Композиційна структура промови витримана. Недоліки спостерігаються під час аргументації основних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків. Здобувач переважно дотримується лексичних, граматичних, стилістичних норм усного мовлення, проте припускається помилок різного характеру. Здобувач почуває себе скуто, невпевнено і напружено. Ефективність промови невисока через відсутність контакту з аудиторією, недоцільне використання прийомів зацікавлення і утримання уваги слухачів, добір недостатньої кількості аргументів, небагатий арсенал лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів. Мультимедійна презентація значною мірою не відповідає вимогам: відсутній титульний слайд, список використаних джерел, відсутнє логічне завершення презентації у вигляді висновків, змістовного узагальнення. Створено так званий «реферат з малюнками», тобто використано слайди з текстовою інформацією, переписаною з підручників, посібників, інтернету, замість формулювання тез чи ключових, опорних слів та фраз. Порушення вимог щодо дизайну презентації: відсутність стильової єдності в оформленні всіх слайдів презентації; невідповідність кольору фону та тексту; невдалий вибір кольорової гами, використання в дизайні більше 3-х базових кольорів; використання шрифтів, що утруднюють сприйняття тексту; відсутність відступів від краю слайду (поля). Наявність граматичних помилок. Вказано факт використання ІІІ. Продемонстровано аналіз і редагування згенерованого тексту.
	3 – 4	Зміст доповіді відповідає заявленій темі, проте тема

		розкрита не повно / наявні фрагменти, які не відповідають темі. Наведені дані і факти обґрунтовують чи ілюструють сформульовані тези частково (не більше 2 зауважень). Достовірність інформації у доповіді має зауваження щодо однієї з вимог (точності, обґрунтованості, наявності посилань на джерела первинної інформації). Здобувач демонструє сформованість умінь і навичок правильного (не більше 2 помилок) і переконливого мовлення, володіє навичками доцільної побудови промови, аргументованого доведення тез, проте відтворює завчений текст, не враховуючи особливості усного мовлення, обмежено послуговується ораторськими прийомами зацікавлення і утримання уваги слухачів, втрачає контакт з аудиторією. Засоби виразності використовуються не завжди доцільно. Під час виступу здобувач почувається достатньо впевнено. Не дотримано всіх вимог до створення мультимедійної презентації: спостерігається незначна інформаційна надмірність тексту презентації, чи/та перевантаженість ілюстративним матеріалом. Ілюстрації та графічні елементи органічно доповнюють текст, проте є незначні недоліки дизайну презентації Вказано факт використання ШІ Продемонстровано редагування згенерованого тексту: є власні думки, творчий підхід.
--	--	---

	5	Зміст доповіді відповідає заявленій темі. Здобувач глибоко, повно й обґрунтовано розглядає предмет дослідження, посилається на джерела первинної інформації, подає узагальнення альтернативних теоретичних підходів в межах досліджуваної проблеми. Наведені дані й факти адекватно обґрунтовують чи ілюструють тези доповіді. Текст характеризується цілісністю та композиційною грамотністю. Використано достатній обсяг високоякісних інформаційних джерел. Здобувач демонструє уміння будувати розгорнутий монолог з фахової проблематики, логічно, правильно, точно, етично й емоційно висловлювати думку відповідно до змісту, умов комунікації й адресата, застосовуючи основні закони риторики і прагнучи при цьому виробити індивідуальний стиль. Студент володіє технікою і культурою мовлення, демонструє слухачам процес зародження і розвитку думки, використовує цитування, прийоми драматизації виступу, вдало імпровізує. Доповідь викликала велике зацікавлення й жваве обговорення у студентському середовищі, наявні позитивні коментарі. Навчальна презентація виконана з дотриманням усіх вимог: наявні усі структурні елементи; інформацію ретельно структуровано, представлено лаконічно, максимально інформативно, дотримано принципів науковості, послідовності у відборі текстового матеріалу; гармонійний дизайн; дотримано правил використання шрифтів, кольорового поєднання, стильової єдності оформлення; ілюстрації відповідають змісту презентації; дотримано норм літературної мови. Презентація вповні ілюструє й унаочнює доповідь. Дотримано академічних стандартів без використання ШІ.
--	---	--

Критерії оцінювання підсумкового контролю (залік)

Для навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі заліку. Кількість балів, необхідних для заліку (не менше 60), студент отримує під час участі у практичних заняттях, виконання всіх видів самостійної роботи. Здобувач повинен надати короткий коментар: як саме він використовував ШІ? Що вдалося, а що було неточним? Як він оцінює його допомогу? (Це дозволяє побачити процес мислення, а не лише результат).

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач не відповідає на запитання.
1-5 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання.
6-10 балів	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; виконує частину практичного завдання.
11-15 балів	Здобувач надає відповіді на запитання в цілому правильні, але здобувач припускається помилок у визначеннях. Здобувач робить власні висновки, наводить приклади практичного використання; виконує практичне завдання з незначними огріхами.
16-20 балів	Здобувач надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання; відповідаючи, здобувач розмірковує, робить власні висновки виконує правильно практичне завдання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни виконуючи практичні завдання у сфері клінічної психології та адміністрування. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82-89 В)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач у сфері клінічної психології, але припускається несуттєвих помилок. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74-81 С)	Здобувач володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює основні положення, дає правильні

	відповіді щодо зміни психологічних форм, методів роботи у сфері клінічної психології при заданій зміні вихідних параметрів. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач розуміє основні положення навчальної дисципліни, котрі є визначальними і орієнтується у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач розуміє практичні завдання, має пропозиції щодо напрямку їх вирішення. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників. Розуміє основні правила, морально-етичні норми психологічного аспекту у сфері клінічної психології.
Задовільно (60-63 E)	Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо організації психологічної роботи у сфері клінічної психології. Виконання практичних завдань, формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; демонструє нестійкі навички міжособистісної взаємодії, але відсутнє глибоке розуміння логіки психічних процесів в клінічній психології.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до повторного складання заліку.

4. Засоби діагностування результатів навчання

Оцінювання: індивідуальне опитування, колективна співбесіда, перевірка виконання практичних завдань, перевірка результатів дослідницької роботи, письмове опитування, презентація результатів самостійної роботи, екзамен.

Демонстрування результатів навчання: дискусія, усні доповіді, робота в парах, робота в команді, презентація результатів самостійної роботи з використанням/без використання ІІІ.

Питання до заліку

1. Наука як система пошуку знань: цілі, функції, структура.
2. Виявлення, постановка та вирішення наукової проблеми. Методологія наукового пізнання: поняття, структура, організація на відповідному рівні.
3. Принципи наукових досліджень: об'єктивність, доказовість, верифікованість, етичність.

4. Види наукових досліджень, аналіз проблем у клінічній психології: теоретичні, емпіричні, фундаментальні, прикладні (як застосувати у практичних ситуаціях).
5. Здійснення пошуку, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а також користуватися класифікаціями розладів психіки та поведінки (зокрема, МКХ, DSM);
6. Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ).
7. Застосування знань у практичних ситуаціях.
8. Етапи самостійного наукового дослідження: постановка проблеми, гіпотеза, методи, збір, узагальнення і аналіз даних, інтерпретація результатів (вірогідних проблем клієнта), уміння виявляти, ставити задачі та вирішувати наукові проблеми.
9. Використання ІІІ в письмовій роботі згідно з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень».
10. Теоретичні методи організації дослідження: індукція, дедукція, аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, моделювання, порівняння, класифікація, узагальнення, формування висновків із перспективою майбутнього застосування на практиці.
11. Дії психолога-науковця соціально відповідально та свідомо в процесі науково-практичної діяльності.
12. Емпіричні методи планування та проведення: спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент.
13. Планування та вибір методів відповідно до мети дослідження.
14. Дослідницька компетентність при виборі та користування методами за критеріями: валідність, надійність, етичність.
15. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо до досліджуваних респондентів.
16. Психоедукація: поняття та категорії у структурі наукового дослідження.
17. Здійснення теоретичного, методологічного та емпіричного аналізу актуальних проблем клінічної психології; аналіз та ідентифікування потреб клієнта / пацієнта.
18. Класифікація понять, зміст, обсяг, точність термінології наукового дослідження. Дефініції (визначення) понять: правила формулювання ключових категорій.

- Операціоналізація понять, генерація нових ідей у науковому психологічному дослідженні.
19. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем клінічної психології; аналізувати та ідентифікувати потреби досліджуваного клієнта / пацієнта.
 20. Обрання проблематики дослідження: актуальність, аналіз можливих потреб клієнтів, новизна, практична інноваційна значущість.
 21. Організація: складання плану й план-проспекту психологічного наукового дослідження. Визначення послідовної логіки дослідницького процесу встановлення: мети, завдань, гіпотези, об'єкта і предмета дослідження.
 22. Формулювання етичних засад дослідження. Оцінювати ступінь складності завдань виконання наукової діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації
 23. Структура оформлення магістерської дисертації: змістові та формальні вимоги. Етапи підготовки, написання, узагальнення та інтерпретація емпіричних даних.
 24. Типові теми в клінічній психології опанування методологією дослідження, аналіз психологічних станів.
 25. Методологія організації реалізації знань у письмовій роботі та науковий пошук. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності
 26. Оформлення дослідницької документації правові стандарти: оформлення додатків, таблиць, цитування, списку літератури.
 27. Дотримання академічної доброчесності, відповідальності і антиплагіатної політики. Здатність застосовувати теоретичні та емпіричні отриманні знання у практичних ситуаціях.
 28. Проведення досліджень на відповідному рівні.
 29. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях; організація професійної взаємодії, ведення та збереження документообігу, в т.ч. електронного; ефективно взаємодіяти в моно - та мультидисциплінарних командах.

Рекомендована література

Основна

1. Бірта Г.О., БургуЮ.Г. Методологія та організація наукових досліджень: *навчальний посібник*. Київ: Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 120 с.
2. Кривонос О.Б., Демченко О.М. Методологія науково-дослідної роботи: *навчальний посібник*. Київ: Освіта України, 2021. 104 с.
3. Євтушенко М.Ю., Хижняк М.І. Методологія та організація наукових досліджень: *навчальний посібник*. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 140 с.
4. Мельничук І.В. Основи психологічного здоров'я та психотерапія. *Навчальний посібник*. Одеса. Університет Ушинського, 2025. 539 с.
5. Мельничук І.В. Психологічні основи здоров'я. Для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за освітньо-професійними програмами 053 Психологія. Методичні рекомендації Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. Одеса. 2021.
6. Соболев Х.С., Петровська Н.І., Гуняк О.М. Методологія і принципи наукових досліджень: *навчальний посібник*. Київ: КиМУ, 2022. 110 с.
7. Савенкова І.І. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних (магістерських) робіт за спеціальністю 053 Психологія ОПП «Клінічна та реабілітаційна психологія»: *метод. рекомендації*. Одеса, 2022. 90с.

Допоміжна:

1. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40)
2. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України 31.05.2019 № 759 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0640-19#n2>
3. Бюлетень ВАК України, 2022. № 2. 48 с.
4. Аспірант <http://aspirant.com.ua/index.htm>

5. Грисенко Н.В., Байєр О.О., Носенко Е.Л., Волков Д.С., Аршава І.Ф., Батраченко І.Г., 7. Коробов Є.Т. Методичні рекомендації до написання та оформлення дипломних робіт за спеціальністю «психологія». Дніпро: ДНУ, 2022. 66с.
6. Методичні вказівки до написання та оформлення курсових проєктів за спеціальністю 053 Психологія / Укл. І. М. Пивоварчик, Л. М. Цибух, Г. О. Кондрицька, В. В. Візнюк. Одеса. Університет Ушинського. 2020. 41 с.
7. Мартиненко С.М., Шумигора Л.І., Данченко Т.В. (ред.). Методичні рекомендації щодо виконання й захисту магістерських дисертацій. Київ: КиМУ, 2020. 42с.
- 8.1. Мельничук І.В. Психологічні основи здоров'я. Для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за освітньо-професійними програмами 053 Психологія. Методичні рекомендації Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. Одеса. 2021.
9. Мельничук І.В. Вплив стилю сімейного виховання на розвиток особистісних якостей підлітків.. Габітус. Одеса. 2020. С. 202-207. (у співавторстві з Цибух Л.М. та Лазаренко Т.М).
10. Мельничук І.В. Специфіка фактурної структури особистості з високим і низьким рівнем задоволеності життям. Габітус. Одеса. 2020. С. 140-144 . (у співавторстві з Цибух Л.М. та Каргіна Н.В.)
11. Мельничук І.В. Дослідження та корекція проблеми емоційного вигорання у студентів-психологів Актуальні проблеми практичної психології: Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції . Одеса, 2020 С. 108-113.
12. Мельничук І.В. Дослідження негативного психоемоційного стану у дітей дошкільного віку: збірник наук. праць Міжнар. наук.-практ. інтернет- конф. Одеса, 2021. С.170-180.

- 13.Мельничук І.В. Психологічні особливості дослідження засобів маніпуляції у підлітків збірник наук. Праць Всеукр . конф здобувачів вищої освіти і молодих учених. Одеса, 2021. С.201-206.
- 14.Мельничук І.В. Арт-терапія як засіб корекції негативного психоемоційного стану у дітей дошкільного віку. Фахове видання . Габітус. – Одеса. 2022. С. 67-72. (у співавторстві з Асєєвої Ю.О. та Степановою А. С.).
- 15.Мельничук І.В. Владнальна поведінка емоційнозрілої особистості. Фахове видання . Габітус. № 49 – Одеса. 2023. С. 146-150. (у співавторстві з Павловою І.Г.)
- 16.Psychological features of physical perfectionism in personality. Amazonia Investiga, 12(66), 163-174. . Babchuk, M.I., Babchuk, O.G., Asieieva, Y., Vdovichenko, O., & Melnychuk, I. (2023). <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.16>. Стаття Web of Science
- 17.Emotional intelligence peculiarities of civil servants of Ukraine. Amazonia Investiga, 10(48),129-137. Asieieva, Y., Trynchuk, O., Furman, A., Melnichuk, I., & Koval, K. (2021). Стаття Web of Science
- 18.Музыка О.Л. Курсові роботи з психології: *навч. посіб. для здобувачів вищих навч. закладів*. 3-є вид. перероб. і доп. Київ: Освіта України, 2020. 104 с.
- 19.Порядок про перевірку текстових документів (наукових, навчально-методичних, дисертаційних, магістерських, бакалаврських та інших робіт) на наявність запозичень з інших документів. Полтавський державний гуманітарний університет. Полтава, 2021.16 с.
- 20.Moroz V., Buka S., Moroz S., Trush O., Moroz O. Methodology of organization of scientific research: manual in two parts in the group of international authors – part 1: Theoretical and methodological basics of organization of scientific research. Lviv: publishing house «Novyi Svit – 2000», 2024. 128 p.

Електронні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.
2. URL : <http://www.mon.gov.ua>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт.
URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
5. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт.
URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>